

ایستاد هفت

سال سی و پنجم، شماره ششم
بهار و آسفند ۱۴۰۳
ISSN:1023-7992

دوماهنامه نقد کتاب، کتاب‌شناسی و
اطلاع‌رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی

۲۱۰

آخر یکی از مسلمانان چراغی فرا راه من دارید! | چاپ نوشت (۱۷) |
برگی از ادبیات ضد صوفی در مسلمانان هند | نسخه خوانی (۳۹) |
آینه‌های شکسته (۷) | مرگ چنین خواجه... | تازیدن؟ تاسیدن؟
ناهیدن؟ | خراسانیات (۳) | یادداشت‌های لغوی و ادبی (۳) |
متنی دیگر از سنیان دوازده‌امامی | نوشتگان (۱۱) | نظریه
آواشناختی خلیل بن احمد و زبان‌شناسی هندی | طومار (۹) |
اشارات و تنبیهات (۷) | حدیث «علي مع الحق» از عبات الأنوار |
رباعیات صرفی کشمیری در دیوان خاقانی | سحر با باد می‌گفتم
حدیث آرزومندی | **نکته، حاشیه، یادداشت**

جامع‌العلوم القرآن، تفسیر ابي الحسن الرماني
روند تحول نگاه اهل سنت به نهج البلاغه در قرن هفتم هجری
اپوست آینه پژوهش

جويا جهان بخش | مجيد جليسه
رسول جعفریان | حيدر عبودي
محمد سوزی | مسعود راستی پور
اميد حسینی نژاد | آریا طیب زاده
میلاد بیگلر | احمد رضا قائم
مقالی | علی زاد | حمید عطاری
نظری | علی بوذری | سید علی
میرافضلی | مرتضی علی زاده نجار |
خلیل حسینی عطار | علی ایمانی
ایمنی | مرتضی کریمی نیا | سید
محمد حسین حکیم

روحانیان کتاب فروش مشهد در عصر پهلوی

خلیل حسینی عطار

| ۳۶۳-۳۷۲ |

۳۶۳

آینه پژوهش | ۲۱۰

سال ۳۵ | شماره ۶

بهمن و اسفند ۱۴۰۳

یکی نغز بازی کند روزگار که بنشانندت پیش آموزگار

از بازی های نغز روزگار، داشتن شغلی است که با علاقهات سازگار باشد. از بخت شکر دارم و از روزگار هم که لطف خداوند بر این بنده نعمت تمام کرد.

از سال ۱۳۶۲ تا سال ۱۳۹۱ در شرکت تعاونی کتاب و نوشت افزار مشهد مشغول به کار بودم و روز و روزگارم همه در کار کتاب و اسباب نوشتن سپری شد.

کاری که با علاقهام ارتباطی تام و تمام داشت زیرا در خانواده ای به دنیا آمدم که کتاب، عنصر مهم زندگی ما بود. و خانه ای که یک دیوار آن کتابخانه بود و پدری که همواره به خواندن کتاب مشغول بود و گاه ما را به ذکر حکایت یا نکته ای نغز میهمان می کرد.

از همان روزهای نخست همکاری با شرکت تعاونی با کسانی آشنا شدم که عمری را همه در کار نشر کتاب، فروش لوازم التحریر و خدمت به اهالی فرهنگ، گذرانیده بودند.

در اوقات فراغت از کار، نیز به سابقه و علاقه به مطالعه کتاب، به کتابفروشی و انتشارات اعضای تعاونی مراجعه می کردم و ساعت هایی را در میان قفسه های کتاب سر می کردم و همواره با بغلی از کتاب های مورد علاقه ام، به خانه باز می آمدم. اکنون هر کدام از کتاب های کتابخانه ام برای من یادآور خاطره ای زیبا و دل انگیز است.

هنگامی که برای نوشتن کتاب "کتابفروشی های مشهد در عهد قاجار" و کتابفروشی های مشهد در عصر پهلوی" به دنبال احصاء نام های مهم و تاثیرگذار بودم، این گذشته و آن خاطرات به کارم آمد.

کتاب اول "کتابفروشی های مشهد در عهد قاجار" در اوایل سال ۱۴۰۰ و کتاب دوم "کتابفروشی های مشهد در عصر پهلوی" در اواخر سال ۱۴۰۰ چاپ شد. یک سال بعد کتاب "کتابفروشی های مشهد از عصر قاجار تا صبح انقلاب" که صورت تکمیل شده ی آن دو کتاب قبلی بود، از سوی انتشارات محقق به زیور طبع آراسته شد.

اینک که به تقاضای دوست عزیزی، برای نوشتن مقاله‌ای زیر عنوان روحانیان کتابفروش، به یادداشت‌های نخستین آن سه کتاب رجوع کردم، دریافتم که در ضمن مطالعه، مصاحبه و جستجو در منابع متعدد، می‌توانم نام‌های ارزشمند و مهمی را از آن میان برگزینم.

از میان آن نام‌آوران و خادمان فرهنگ، این نام‌ها با خاطره‌ی جمع‌کثیری از مردم مشهد و اهالی فرهنگ گره‌خورده و پیوند وثیقی یافته است.

آن نام‌ها از این قرار است:

۱. شیخ محمدرضا اعدادی خراسانی

۲. سیدمحمدتقی مقدم

۳. میرزا حسین کتابفروش

۴. شیخ‌هادی راثی

۵. محمدجواد حائری طبسی

۶. طالب الحق

از میان این ۶ تن، فعالیت دو تن اخیر، به پس از انقلاب برمی‌گردد که در کتاب قریب الانتشار "کتابفروشی‌های مشهد در آستانه‌ی انقلاب و پس از آن" به زندگی و کارنامه‌ی آنان پرداخته‌ام. اما در این مجال به آن چهار تن دیگر می‌پردازم.

۱. شیخ محمدرضا اعدادی خراسانی ۱۲۹۹-۱۳۶۱ (کتابفروش و ناشر)

کتابفروشی جعفری، سرای محمدیه، انتهای بازار بزرگ (روبروی مسجد گوهرشاد)

بنا به روایت محمد حسین اعدادی، کتابفروشی جعفری در سال ۱۳۲۸ از سوی آقا شیخ محمدرضا اعدادی خراسانی تاسیس می‌شود. محل کتابفروشی نخست در مدرسه میرزا جعفر قرار دارد. پس از چندی به سرای سیگاری، نقل مکان می‌کند. سرای سیگاری در انتهای بازار بزرگ واقع شده بود و متعلق به مرحوم شگفتی بود.

کتابفروشی جعفری ۸ سال در سرای سیگاری به کارش ادامه می‌دهد و پس از آن به سرای محمدیه که دارای چند اتاق تو در تو است و نسبت به جای قبلی خیلی وسیع‌تر است، نقل مکان می‌کند. راقم این سطور در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ بارها برای خرید کتاب به

همین آدرس مراجعه کرده و خاطرات خود را از این مکان خاطره‌انگیز در کتاب دوم کتابفروشی مشهد باز گفته‌ام.

محمدحسین اعدادی همچنین به یاد می‌آورد، که کتابفروشی جعفری، شعبه‌ای نیز در تهران، ناصر خسرو، پاساژ مجیدی داشته است.

کتابفروشی جعفری یکی از فعال‌ترین ناشران مشهد است و در دوران فعالیت خود، ۱۲۴ عنوان کتاب به چاپ رسانیده است. ۵۷ عنوان از ۱۲۴ یادشده مربوط به قبل از انقلاب است.

۲. سیدمحمدتقی مقدم

(کتابفروش و ناشر)

کتابفروشی فلق، بازار بزرگ، بازار قالی فروش‌ها

انتشارات سیدمحمدتقی مقدم، نخست زیر عنوان نشر کتب مقدم آغاز می‌کند اما پس از انقلاب به انتشارات فلق تغییر نام می‌دهد.

۳۶۷

آینه پژوهش | ۲۱۰

سال ۳۵ | شماره ۶

بهمن و اسفند ۱۴۰۳

نشر کتب مقدم، در دوران فعالیت خود ۹ عنوان کتاب به چاپ رسانیده است. از این میان کتاب "معراج المومن" که نمازهای مستحبی طول سال را شامل است، از همان چاپ اول با استقبال روبرو می‌شود. این اقبال پس از پیروزی انقلاب، به شکل چشمگیری رو به فزونی می‌گذارد.

۳. میرزا حسین کتابفروش

(کتابفروش و ناشر)

کتابفروشی دیانت، بازارچه زیر ساعت، جنب باغ رضوان

کتابفروشی میرزا حسین نخ فروش که پس مدتی به میرزا حسین کتابفروش شهرت می‌یابد، به روایت دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی

یکی از پاتوق‌های فرهنگی مشهد بود به شمار می‌آید. "من هفته‌ای یکی دو بار به آنجا می‌رفتم به ویژه عصرهای پنجشنبه که شب جمعه بود و به زیارت خاک مرحوم‌های مادرم رحمه الله علیها در باغ رضوان می‌رفتم و این کتابفروشی در مسیر من قرار داشت. در آنجا با بسیاری از اهل فضل دیدار داشتم که یکی از آنها مرحوم استاد سیداحمد خراسانی

ادیب نامدار و روشنفکر برجسته عصر بود. ... کتابفروشی مرحوم "میرزا حسین" که به نام "دیانت" شهرت یافته، و بعدها توسط پسرش اداره می‌شود، سالها و سالها پاتوق اهل فضل بود. جز استاد خراسانی از کسانی که به آنجا رفت و آمد داشتند مرحوم استاد کاظم شانه‌چی و مرحوم استاد جعفر جورابچی (زاهدی دوره بعد) و مرحوم حاج سید علی اصغر اصغرزاده که خود کتابشناس و دارای مجموعه قابل ملاحظه‌ای نسخه خطی بود و با من در درس کفایه و خارج اصول مرحوم حاج شیخ هاشم قزوینی هم درس بود. یک روز که دیوان منوچهری را از منزل آورده بودم تا به یکی از دوستان امانت دهم، شاید به سید عبدالحسین رضائی نیشابوری، اصغر آقای اصغرزاده گفت: این قدر که تو داری به طرف منوچهری می‌روی، می‌بینم که طلبگی را رها کنی و بروی دکتر در ادبیات شوی و تز دکتری‌ات را درباره منوچهری بنویسی، و این از کرامات او بود. عملاً بخش قابل ملاحظه‌ای از رساله دکتری من در باب منوچهری بود. در آن زمان که او این سخن را به من گفت هرگز از خاطر من خطور نمی‌کرد که طلبگی را رها کنم و به دانشگاه بروم و دکتر در ادبیات شوم و منوچهری موضوع بخشی از رساله‌ی دکتری من باشد. چنین اندیشه‌ای، در آن روزگار، همان قدر دور از من بود که زنار بستن برای شیخ صنعان. بگذریم، با آن صفای خاطری که او داشت این گونه کرامت‌ها از او بعید نبود. (مجله فرهنگی-هنری بخارا، شماره ۷۰)

۳۶۸

آینه پژوهش | ۲۱۰
سال ۳۵ | شماره ۶
بهمن و اسفند ۱۴۰۳

انتشارات دیانت در دوران فعالیت خود ۶ عنوان کتاب به چاپ رسانیده است.

۴. شیخ هادی راثی

(کتابفروش بی جا و مکان)

"در خاطره جمعی دوستداران کتاب، شیخ هادی راثی، نخستین و نام آورترین کسی است که نیاز اهل کتاب و فرهنگ و تحقیق را عاشقانه فراهم می‌کرد. حافظه فوق العاده قوی و اطلاعات بسیار خوب و عمیقی که از کتابها داشت از او، در نزد دوستداران کتاب شخصیت منحصر به فرد ساخته بود. شیخ هادی در سال ۱۳۱۳ به کار کتابفروشی آغاز می‌کند. تا سال ۱۳۴۸ با مغازه، از آن پس تا ۲۳ آذر ماه سال ۱۳۷۳ که در سن ۹۴ سالگی در می‌گذرد، بدون مغازه، کتابفروش و خادم کتاب خوانان بوده است." (سیدی، ۱۳۸۶:

۲۲۸) راقم این سطور یک بار او را دیده بودم. هنگامی که پاتوق وی در کتابفروشی فردوسی، آقای عزیزالله مهرخوان (فرزند میرزا نصرالله)، اول بازار رضا قرار داشت.

پس از وی، از محمد عتیقی؛ کتاب شناس و فرهنگی خوش نام، محمد اکبر عشیق کابلی، کتاب شناس خلیق و خوش صحبت و سپس داریوش دانشور، نویسنده و کتاب شناس بزرگ می توان نام برد که پا در جای پای او نهاده اند.

۳۶۹

آینه پژوهش | ۲۱۰

سال ۳۵ | شماره ۶

بهمن و اسفند ۱۴۰۳

از راست: محمدرضا اعدادی، محمد اعدادی (کتابفروشی اعدادی و انتشارات جعفری)

شیخ هادی رائی
(از عکس‌ها و اسناد مرجعی:
دکتر محمدرضا راشد محصل)

۳۷۰

آینه پژوهش | ۲۱۰

سال ۳۵ | شماره ۶

بهمن و اسفند ۱۴۰۳

۳۷۱

آینه پژوهش | ۲۱۰
سال ۳۵ | شماره ۶
بهمن و اسفند ۱۴۰۳

میرزا حسین مخفروش (کتابفروشی دیانت)

منابع

- حسینی عطار، خلیل، کتابفروشی‌های مشهد در عهد قاجار، چاپ اول، انتشارات محقق، مشهد ۱۴۰۰.
- _____، کتابفروشی‌های مشهد در عصر پهلوی، چاپ اول، انتشارات محقق، مشهد ۱۴۰۰.
- _____، کتابفروشی‌های مشهد از عصر قاجار تا صبح انقلاب، چاپ ششم، انتشارات محقق، مشهد ۱۴۰۳.
- سیدی، مهدی، مشهد در آغاز قرن چهارده خورشیدی، مشهور به مکتب شاهپور، تصحیح و توضیح، انتشارات آهنگ قلم، مشهد ۱۳۸۶.
- نیک‌پرور، محمد، فهرست کتب چاپی خراسان در عصر پهلوی، اداره کل فرهنگ و هنر خراسان، مشهد ۲۵۳۵.